

Також для дійсності договору у римському праві вагомим був інтерес кредитора щодо дій, які становили предмет договору. Ульпіан говорив: «Кожен повинен придбавати те, що являє для нього інтерес, а втім для мене не має інтересу, що було б дано за договором іншому». У стимуляційному договорі вимога щодо особистого інтересу кредитора так і збереглася до кінця розвитку римського права. У договорах, що з'явилися пізніше, ця вимога була спрощена, наприклад визнавалась юридична сила у договорі поруки, тобто не в інтересі особи, що дає поруку, а в інтересі третьої особи [3].

Додатково римляни виділяли однією із умов дійсності договору те, що дії, які становлять предмет договору, повинні належати до майнової сфери. Та іноді це було досить спірним питанням і з часом все ж таки відійшли від цієї вимоги, при цьому юридична сила договору зберігалась.

Таким чином, у римському праві виділяли такі необхідні умови дійсності договору: вільне волевиявлення сторін; спосіб (форма) волевиявлення; визначення предмета договору; законність змісту договору; реальність виконання дій, що становлять предмет договору.

Примітка

* Термін «пакт» (pactum) означав будь-які угоди взагалі, а для визначення договору римляни використовували слово «контракт» (contractus).

Література

1. Система римського громадянського права професора Болонського університету Ю. Барона / Пер. Л. Петражицького. Кн. 4. Обязательственное право. — 3-е изд. — С.Пб., 1910. — 272 с.
2. Иоффе О. С., Мусин В. А. Основы римского гражданского права. — Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1974. — 155 с.
3. Новицкий И. В. Основы римского гражданского права. — М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1956. — 226 с.
4. Підпригора О. А. Римське приватне право: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. — 3-тє вид., переробл. та допов. — К.: Ін Юре, 2001. — 440 с.
5. Підпригора О. А., Харитонов С. О. Римське право: Підручник. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 512 с.

УДК 347.764:347.122

А. С. Адамов

СУБ'ЄКТИ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Сучасний стан правового регулювання ринку страхування викликає великий інтерес і з боку теоретиків права, і з боку практикуючих юристів, що займаються діяльністю, пов'язаною зі страхуванням. Серед безлічі галузей народного господарства останнім часом важко знайти сферу, обсяг ринку якої, подібно ринку страхування, щорічно зростає такими темпами.

Тому не дивно, що тема страхування часто піднімається в науці правознав-

ства. Разом з тим договір страхування викликає багато спорів і залишається невивченим. Однією з нагальних тем є визначення суб'єктів страхування.

Відповідно до ст. ст. 2–3 Закону України «Про страхування» сторонами зобов'язання зі страхування є страховик і страхувальник. У зв'язку з тим, що страхове зобов'язання є взаємним, можна сказати, що страховик є кредитором, а страхувальник боржником, але тільки до настання певної події, яка була передбачена договором страхування. Тобто страховик, будучи кредитором, має право вимагати від страхувальника сплати страхових платежів, а страхувальник, у свою чергу, будучи боржником, зобов'язаний сплачувати ці платежі. Однак при настанні передбаченої договором події страхувальник стає кредитором і має право вимагати від свого боржника (страховика) виплати страхового відшкодування.

З огляду на ч. 1 ст. 984 ЦК України та ст. 2 Закону України «Про страхування» *страховик* є юридичною особою, яка спеціально створена для здійснення страхової діяльності та одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Підприємства, установи та організації не можуть стати страховиками шляхом внесення змін до статутних документів за умови, що вони попередньо займалися іншим видом діяльності, навіть у разі виконання положень ст. 2 Закону (згідно з ч. 12 ст. 2 Закону). Відповідно до ст. 2 Закону страховик повинен бути заснований не менш як трьома особами.

Відповідно до ст. 80 ЦК України страховик наділяється цивільною правосуб'єктністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Основною умовою правосуб'єктності (правоздатності) страхового товариства як юридичної особи є організаційна єдність, яка полягає у структурній і функціональній диференціації його органів, які в сукупності становлять її організаційну єдність, або організацію [1, 67]. Існування цієї ознаки для страхового товариства обумовлюється наявністю в ст. 95 ЦК України права кожної юридичної особи на створення своїх структурних підрозділів. Таким чином, особи і структурні підрозділи, об'єднані у страхову компанію, виступають у цивільному обороті як один суб'єкт права.

Необхідно зазначити, що страхова діяльність в Україні повинна здійснюватися виключно страховиками-резидентами.

Статутний фонд страхової компанії, яка займається страхуванням життя, повинен відповідати сумі, еквівалентній 1,5 млн євро, при наданні послуг з інших видів страхування, ніж життя, — 1 млн євро.

Закон України «Про страхування» (ч. 1 ст. 2) конкретно вказує на ті організаційно-правові форми, в яких можуть бути створені страховики. Такими є акціонерне, командитне, повне товариства і товариство з додатковою відповідальністю.

Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про страхування» в окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, які створені і діють згідно з названим Законом.

Державна страхова компанія не може вважатися юридичною особою публічного права, бо остання є носієм публічних завдань, а порядок створення таких юридичних осіб, їх організаційно-правові форми, правове становище не

є предметом цивільно-правового регулювання (ч. 3 ст. 81 ЦК України). У свою чергу, державні страхові компанії, хоч і створюються розпорядчим способом з боку держави, але мета їх не має публічного характеру, і створюються вони саме для участі у цивільних правовідносинах як повноцінні учасники майнового обороту [2, 59–60].

Складовою правосуб'єктності кожної юридичної особи, в тому числі і страхової компанії, є можливість утворювати представництва і філії, які є відокремленими підрозділами юридичної особи (ст. 95 ЦК України).

Страхова діяльність в Україні може здійснюватися за участю страхових посередників. Згідно із ст. 15 Закону «Про страхування» посередницьку діяльність між потенційним страхувальником та страховиком можуть здійснювати страховий або перестраховий брокер, страхові агенти.

Посередницька діяльність страхових та перестрахових брокерів у страхуванні та перестрахованні здійснюється як виключний вид діяльності і може включати консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу, пов'язану з підготовкою, укладанням та виконанням (супроводом) договорів страхування (перестраховання), в тому числі щодо врегулювання збитків у частині одержання та перерахування страхових платежів, страхових виплат та страхових відшкодувань за угодою відповідно із страхувальником або перестраховальником, інші посередницькі послуги у страхуванні та перестрахованні за переліком, встановленим Уповноваженим органом.

Страхові брокери — юридичні особи або громадяни, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник. Страхові брокери-громадяни, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, не мають права отримувати та перераховувати страхові платежі, страхові виплати та виплати страхового відшкодування.

Перестрахові брокери — юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестрахованні від свого імені на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестрахованні як перестраховальник.

Дозволяється здійснення діяльності страхового та перестрахового брокера однією юридичною особою за умови виконання нею вимог щодо здійснення діяльності страхового та перестрахового брокера.

Страхові агенти — громадяни або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із страховиком.

Відповідно до ч. 9 ст. 15 Закону України «Про страхування» страхові або перестрахові брокери-нерезиденти можуть надавати послуги лише через постійні

представництва в Україні, які повинні бути зареєстровані як платники податку відповідно до законодавства України та включені до Державного реєстру страхових або перестрахових брокерів. Форма і термін дії довіреності, відповідно до якої діє представник іноземної страхової компанії, визначаються законом тієї держави, де вона була видана. Відповідно до принципу надання юридичним особам національного режиму правове становище такої страхової компанії буде визначатися як положеннями цього міжнародного договору, так і законодавством України.

Іншим видом акціонерної страхової компанії, що фактично діє на території України, є *кептивні компанії* — страхові компанії, що обслуговують цілком або переважно корпоративні інтереси засновників. Перевага цього страховика — в забезпеченні замкнутого циклу всіх фінансових потоків у рамках пароплавства та інших засновників.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про страхування» страховики можуть створювати *об'єднання страховиків*. Це можуть бути спілки, асоціації та інші об'єднання для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм, якщо їх створення не суперечить законодавству України (ст. 13 Закон України «Про страхування»). Характерною рисою діяльності таких об'єднань є те, що вони не можуть займатися страховою діяльністю. Об'єднання страховиків діють на підставі статутів і набувають прав юридичної особи після їх державної реєстрації. Орган, що здійснює реєстрацію об'єднань страховиків, у десятиденний строк з дня реєстрації повідомляє про це уповноважений орган.

Об'єднанням страховиків може бути і такий його вид, як *страховий пул* [3, 35–36].

У теорії страхування виокремлюють два види страхових пулів — пули страхування та пули перестрахування [4, 38–39]. Страхові пули створюються при страхуванні ризиків з потенційною катастрофічною відповідальністю.

В Україні вже існують ядерний пул, авіаційний пул, до яких увійшли найвідоміші українські страховики, що спеціалізуються у відповідних галузях. Ці пули мають перестраховальний характер. Пул перестрахування відрізняється від страхового тим, що кожен його учасник продовжує свою самостійну, незалежну від пулу страхову діяльність, використовуючи угоду пулу як засіб додаткового захисту взятого на себе обов'язку страхування. Пул у цьому розумінні функціонує як посередник, що поширює всі ризики між членами шляхом перестрахування.

Іншою стороною правовідносин страхування є страхувальник.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про страхування» *страхувальниками* визнаються юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України. З огляду на характеристику страхових правовідносин страхувальник є у цих відносинах однією із сторін, яка зобов'язується вносити встановлені договором платежі, а натомість, після настання страхового випадку, має здобути право вимагати сплати від страховика страхового відшкодування.

Необхідно зазначити, що страхувальниками мають право бути не тільки громадяни України, але й іноземні громадяни та особи без громадянства, тому більш доцільним було б назвати цих осіб «дієздатними фізичними особами» (ЦК України також відмовився від назви «громадяни» у зв'язку з тим, що вона не відображає сутності цього терміна, коли мова йде про зазначених осіб). Рівність прав указаних осіб підтверджує і ст. 44 Закону України «Про страхування», за якою іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи на території України користуються правом на страховий захист нарівні з громадянами і юридичними особами України.

Можливість юридичних осіб виступати в ролі страхувальників визначається правоздатністю, що виникає в момент їх створення. Фізичні особи повинні бути повністю дієздатними.

За загальним правилом страхувальник має право при укладенні договорів страхування призначити громадян та юридичних осіб для одержання страхових сум або страхового відшкодування *вигодонабувача* — бенефіціара [5, 398] (ч. 4 ст. 3 Закону).

Термін «вигодонабувач» для страхування не зовсім точний, адже вказана особа отримує не вигоду, а відшкодування (і досить часто лише часткове) збитків, завданих страховим випадком [6, 26–28]. Тому ЦК УРСР 1963 р. відмовився від вживання цього терміна, який існував у попередньому ЦК УРСР 1922 р. (ст. 367). Проте чинний ЦК України містить норму (ч. 2 ст. 985), яка дозволяє страхувальникам при укладенні договору майнового страхування призначити фізичних чи юридичних осіб для одержання страхового відшкодування (вигодонабувачів), а також замінювати їх до настання страхового випадку. У зв'язку з цим для полегшення характеристики цієї особи будемо вживати цей термін умовно, враховуючи вище згадане положення.

При особистому страхуванні вигодонабувачем, або, як ще називають цю особу в літературі, *застрахованим*, може бути фізична особа, життя, здоров'я і працездатність якого є об'єктом страхового захисту. Він може бути одночасно і страхувальником, якщо відповідно до умов страхування сплачує страхові платежі. По певних видах особистого страхування, наприклад по страхуванню дітей, як страхувальники виступають батьки або інші родичі, а застрахованими є діти (страхування на випадок взяття шлюбу або досягнення повноліття).

Але на відміну від майнового та особистого страхування, в яких вигодонабувач чітко визначений і може бути замінений протягом дії страхування, особливостю страхування відповідальності є те, що вигодонабувача наперед визначити неможливо, оскільки невідомо, кому саме страхувальник завдасть шкоди своїми діями. З огляду на це треба зазначити, що при страхуванні відповідальності вигодонабувач згідно з законом — особа, яка може зазнати збитків у результаті настання страхового випадку і має право на виплату страхового відшкодування. Із цих причин неможливо наперед встановити і суму страхового відшкодування [7, 45].

Частина 4 ст. 3 Закону України «Про страхування» прямо вказує на те, що вигодонабувачами є «громадяни» та юридичні особи, які можуть зазнати збитків

у результаті настання страхового випадку. Дещо незрозумілою є вказівка законодавця на те, що тільки громадянин може бути вигодонабувачем. Невизначеним постає стан інших осіб, які зазнали шкоди. Адже за договором страхування відповідальності згідно зі ст. 4 Закону України «Про страхування» відшкодуванню підлягають шкода, заподіяна особі чи майну, а також збиток, заподіяний юридичній особі. В зв'язку з цим було б доцільним в Законі України «Про страхування» визначення вигодонабувача як фізичної або юридичної особи, яка може зазнати збитків у результаті настання страхового випадку і може претендувати на страхове відшкодування. Тільки після настання страхового випадку у вигодонабувача з'являється право отримати страхове відшкодування. Проте до настання обумовленої події вигодонабувач не має ніяких прав.

Література

1. Фролов В. Д. Правочипоздатність юридичної особи та її здійснення за цивільним законодавством України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. — О., 2004. — 200 с.
2. Архипов А. П., Гомеля В. Б. Основы страхового дела: Учеб. пособие. — М.: Маркет ДС, 2002. — 407 с.
3. Старчиков Ю. П. Новый закон — новые возможности // Порты Украины. — 2001. — № 1. — С. 35–36.
4. Сплетухов Ю. А., Дюжиков Е. Ф. Страхование: Учеб. пособие. — М.: ИПФРА, 2002. — 240 с.
5. Основы договорных отношений в экономическом пространстве СНГ: Энциклопедия международных контрактных отношений / Под ред. М. В. Биржакова. — М.; СПб.: ФИЛИПЪ-ОЛБИС, 1997. — 450 с.
6. Корчевская Л. Стороны и форма договора страхования // Закон. — 1994. — № 4. — С. 26–28.
7. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страховая справа. — К.: Знання, 1997. — 216 с.

УДК 347.23

Н. В. Вороніна

ПОНЯТТЯ ЗНАХІДКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Право власності належить до таких суб'єктивних прав, які можуть виникнути лише на підставі певного юридичного факту або їх сукупності.

Під способами придбання права власності розуміється сукупність юридичних фактів, що спричиняють виникнення права власності для певної особи. Придбання права власності являє собою встановлення для набувача певного абсолютного-правового відношення, у якому він є активним суб'єктом, суб'єктом права власності [1].

Найчастіше право власності виникає саме з правочинів — правомірних дій суб'єктів цивільних правовідносин, що мають метою виникнення, зміну або припинення відносин власності. Однак право власності може виникати і з будь-яких інших юридичних фактів, що не заборонені законодавством, наприклад з юридичних вчинків, до яких належить і знахідка. На відміну від правочинів, юридичні вчинки — це дії, що спеціально не спрямовані на встановлення юридичних наслідків, але породжують їх внаслідок припису закону.